

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

КІРОВОГРАДСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Серія:
Філологічні науки

Випуск 146

м. Кіровоград
Видавець Лисенко В.Ф.
2016

century. In fact, there is a critical-estimate phase after its appearance. This phase sets an effective rhythm of perception in a foreign language environment.

The interaction of literatures is characterized by various manifestations, as well as borrowing, imitation, figurative analogies, stylization and translating solutions. They are essential for the enhancement of mutual artistic experience, updating and further development of traditions, enrichment of the expressive means of multilingual works, expansion of ideological and thematic framework of national literary systems. However, in the complex process of interaction and interpenetration of literature always prevails specific productive quality as a dominant feature.

BIBLIOGRAPHY

1. Астаф'єв О. Твори Дмитра Павличка німецькою // Всесвіт. – 2010. – № 9–10 (981–982). – С. 245–246.
2. Гавриліс Т. І. Феноменологія художньої ідентичності (на матеріалі німецької та австрійської літератури) : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.01.04 «Література зарубіжних країн», 10.01.06 «Теорія літератури» / Т. І. Гавриліс. – К., 2009. – 437 с.
3. Дюринин Д. Теория сравнительного изучения литератур / Диониз Дюринин. – М.: Прогресс, 1979. – 320 с.
4. Зимомер І. Австрійська мала проза ХХ століття : художня світобудова / Іван Зимомер. – Дрогобич-Тернопіль: Посвіт, 2011. – 396 с.
5. Зимомер М. Бібліографічний покажчик наукових праць професора Юрія Борєва / М. Зимомер, О. Марков, І. Зимомер // Джерела інтерпретації. Ювілейний зб. на пошану 80-річчя від дня народження проф. Юрія Борєва ; [за ред. В. Скотний, М. Зимомер]. – Дрогобич: Коло, 2005. – С. 727–749.
6. Лановик М. Б. Проблеми художнього перекладу як предмет літературознавчої рефлексії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.01.06 «Теорія літератури» / М. Б. Лановик. – К., 2006. – 39 с.
7. Лотман Ю. М. О типологическом изучении литературы / Ю. М. Лотман // Проблемы типологии русского реализма. – М.: Наука, 1969. – С. 123–131.
8. Поліщук Я. Література як геокультурний проект : Монографія / Ярослав Поліщук. – К.: Академвидав, 2008. – 304 с.
9. Теоретико-литературные итоги XX века : Т. 1 : Литературное произведение и художественный процесс / [гл. ред. Ю. Б. Борєв]. – М.: Наука, 2003. – 373 с.
10. Brunner K. Vorwort / Kati Brunner // Pavlyčko D. Europas Fürstin. Gedichte. Ukrainisch und Deutsch / Dmytro Pavlyčko ; [Deutsch von Jona Gruber, Irena Katschaniuk-Spiech, Iwan Zymomyra, Mykola Zymomyra ; hrsg. und mit einem Nachwort von Mykola Zymomyra]. – Dresden : Thelem, 2010. – S. 5–6.
11. Pavlyčko D. Europas Fürstin. Gedichte. Ukrainisch und Deutsch / Dmytro Pavlyčko ; [Deutsch von Jona Gruber, Irena Katschaniuk-Spiech, Iwan Zymomyra, Mykola Zymomyra ; hrsg. und mit einem Nachwort von Mykola Zymomyra]. – Dresden : Thelem, 2010. – 282 S.
12. Zymomyra M. Deutschland und Ukraine : Durch die Abrisse zur Wechselseitigkeit von Kulturen / Mykola Zymomyra ; [Hrsg. von Ihor Tratsch ; Einleitung von Roman Hromiak]. – Fürth : Flacius-Verlag, 1999. – 156 S.
13. Zymomyra M. Die internationale Gemeinschaft von Kulturen. Interliterarische Beziehungen und die Rolle der Übersetzung im künstlerischen Prozess / Mykola Zymomyra. – Berlin : Humboldt-Universität, 1984. – 514 S.
14. Zymomyra M. Zur Erkenntnis von der Kontinuität der Wechselseitigkeit von kulturellen Wertungen / Mykola Zymomyra // M. Zymomyra. Deutschland und Ukraine : Durch die Abrisse zur Wechselseitigkeit von Kulturen / [Hrsg. von Ihor Tratsch ; Einleitung von Roman Hromiak]. – Fürth : Flacius-Verlag, 1999. – S. 9–16.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Іван Зимомер – доктор філологічних наук, завідувач кафедри теорії та практики перекладу Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет».

Наукові інтереси: література зарубіжних країн, теорія літератури, німецько-австрійсько-українські літературні взаємодії, перекладознавство.

Олена Зимомер – кандидат філологічних наук, доцент кафедри міжнародних комунікацій Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет».

Наукові інтереси: порівняльне літературознавство, література зарубіжних країн, перекладознавство.

УДК 81'1 : 81'22 : 81'374 +008

"НЕЧІТКІ СУТНОСТІ" В МІФОЛОГІЧНОМУ ПРОСТОРИ: ЛІНГВОСЕМІОТИЧНИЙ ТА УНІВЕРСОЛОГІЧНИЙ КОНТУРИ

Олександр КОЛЕСНИК (Київ, Україна)

У статті розглянуто лінгвосеміотичні та системно-універсологічні основи вербалізації "нечітких сутностей". Останні розглядаються як складові міфологічного простору, а їх динамічні параметричні властивості співвідносяться з варіативними характеристиками вербально конструйованих альтернативних світів. Проаналізовані етимологічні основи імен концепту-

міфологеми "вселення". Окреслено діапазон варіацій семантики відповідних номінацій у германотельській міфологічній традиції.

Ключові слова: нечітка сутність, концепт, профіль, міфологічний простір, семіозис.

The article discusses linguo-semiotic and systemic premises of "fuzzy entities" verbal representations. The latter are regarded as components of the mythic space while their dynamic parameters are associated with variable parameters of verbally construed alternative worlds. The article highlights etymology of the GIANT-concept's names and outlines the range of semantic variations occurring to the said concept's designation units within the framework of Germanic and Celtic myth.

Key words: fuzzy entity, concept, profile, mythic space, semiosis.

У контексті багатовимірних трансформацій, що зачіпають усі сфери буття людства в XXI ст. (включно зі світоглядними, культурними й комунікативними зрушеннями) реалізуються дві протилежні мега-стратегії поступу цивілізації: глобалізація із західним варіантом "мультикультуралізму" та месіанська диктатура ("руський мір" або "Ісламська держава"), замаскована під "національне відродження" або "релігійний пуризм". В обох випадках здійснюється апеляція до базових аксіоматичних фрагментів міфологічного простору (МП) семіосфери й побудова вторинних міфів-симулякрів як маніпулятивних засобів. Загалом, поняття "цивілізація" ми розглядаємо як відносне й ведемо мову про флуктуації енерго-інформаційного поля людства. На сучасному етапі його поступу обсяг інформації та рівень конфліктності між "носіями інформації" настільки великий (рівень ентропії), що очікується або якісний стрибок до принципово нових моделей взаємодії та якості життя ("+" квантовий перехід), або злам існуючого світу ("–" квантовий перехід). При цьому моделювання бажаних образів світу (навіть прогнозування станів речей "після переходу") з опорою на зміст МП відбувається з використанням концептів-міфологем і міфологічних сценаріїв, онтологічний корелят котрих підпадає під характеристику "нечітких сутностей" (НС).

Сучасне мовознавство, що претендує на міждисциплінарність [3] і вважає на універсальні закономірності міжсистемних взаємодій [1], розглядає НС передовсім під кутом зору "розмитості категоріальних ознак" денотатів [5].

Ми пропонуємо інтегративний підхід до НС, що поєднує "нечітку логіку" [24] та теорію міфологічно орієнтованого семіозису [4]. Відповідно, НС розглядаються як елементи світу мірності n , онтологічні властивості котрих видаються нереальними або сумнівними в координатах "здорового глузду", тобто, 3-вимірного світу (й відповідного поняттєвого аксіоматичного простору). Найчастіше НС асоціюються з об'єктами, приналежними до сфери міфичного, сакрального. Такі феномени не можуть бути адекватно інтерпретованими, оскільки виходять за категоризаційний діапазон спостерігача, та зазвичай визначаються як явища сигніфікативного плану, ментальні конструкції (інколи з конотативними оцінками певних психічних відхилень носія / суб'єкта категоризації), кореляти фрагментів уявних світів. Припустимо, що параметричні ознаки НС пов'язані з їхньою квантовою (хвильовою, а не корпускулярною) природою та вищим енергетичним рівнем складників. Звідси принципово динамічний характер НС (існування як діахронічно-синхронічного "потіку" у, принаймні, 4-вимірному просторі), інверсивний потенціал, що реалізується у сценаріях світоконфігураційного масштабу, та неможливість спостереження в межах усталених координат (жорстких категорій).

Отже, НС (з урахуванням їхньої гіпотетично квантової природи, "нечіткі сукупності", fuzzy sets) при співвіднесенні зі станами речей у фізичному світі виявляються об'єктами без чітко окреслених критеріїв приналежності до класу / категорії, особливо з огляду на градуальність їхніх базових ознак [11, с. 125-190], імплікованих при вербальному втіленні, втім, позбавлених квантитативної характеристики (наскільки "добрим" / "шкідливим" є міфічна істота, божество, незвичайний предмет тощо). З огляду на те, що на сучасному етапі поступу людства спостерігач-інтерпретатор здатен оперувати НС виключно при їхньому вербальному втіленні, мовні знаки, що їх вербалізують, розуміються як "автоекспланаторні код-они", план змісту котрих охоплює "нечіткі предикати". Іншими словами, у внутрішній формі (ВФ) номінацій НС знаходяться первинні мікро-міфи ("вихідні конфігураційні установки системи"). Їхня реконструкція саме як "багатовимірних" суб'єктів можлива з урахуванням плюралістичної етимології полісемантичних першооснов відповідних номінативних одиниць. Подібна реконструкція враховує підхід до квантової природи явищ (в тому числі мовно-мовленнєвих), генеза котрих супроводжується виникненням контрастно-орієнтованих / сконфігурованих феноменів (ментефактів). Вони постають як власне онтологічно проявлені пари антагоністів, так і складні діалектичні "глибинні конструкції", закорінені у поліцентричних смислових матрицях (комплексах вихідних міфологічних операторів). Зокрема, номінації НС охоплюють комплекси протилежних ознак, що "активуються" у специфічних контекстах і породжують різноманітні ноєматичні смисли, відмінні

від традиційних уявлень. Розглядаючи МП як контейнер базових операторів (іраціональних аксіоматичних інтерпретантів), на основі котрих здійснюється категоризація / раціоналізація світу або моделювання альтернативних реальностей, наголосимо на їхній природі як НС, що і зумовлює багатовекторний характер міфологічно орієнтованого семіозису та відповідних категоризаційних процесів. При цьому набори концептуалізованих ознак НС (та їхні онтологічні корелати як енерго-інформаційні кванти) утворюють кластери з гнучкими (динамічними, дифузними, тобто, "нечіткими") межами, детермінованими атракторами причинно-наслідкового, асоціативного, партитивного й локативно-трансформативного характеру: Δa_n (онтологічні ознаки), Δb_n (функціональні ознаки), Δc_n (аксіологічні ознаки), Δd_n (локативні ознаки), де n - ступінь прояву ознаки в межах змінного діапазону. Характеристики такого діапазону варіативності інформаційних трансформацій видається можливим обговорювати при метафоричному переосмисленні відомої формули, що визначає силу струму: $I = U / R$, де U , "напруга", розуміється як різниця "семантичних потенціалів" (відстань між опозитарними семіми, закодованими у ВФ мовного знаку); R , "спротив" - як набір ситуативних модифікаторів, елементи лінгвального та екстралінгвального контекстів, відповідальні за утворення "контекстуально-ситуативного профілю" певного концепту або його інвертованої опозиції та породження певного номематичного смислу. Власне $I = x_n$ постає як показник проявлення тієї чи іншої ознаки, що призводить до своєрідних "перлокутивних ефектів". При цьому всі внутрішньо-семантичні трансформації розглядаються в багатовимірній перспективі (не лише в "лінійній послідовності" знаків і відповідних значень). Так, певний фрагмент МП, що існує у вигляді смислового поля як варіативного квантованого потоку сигналів (потік розуміється як плинний синхронно-діахронійний інформаційний обмін між світом, свідомістю людини (вищою нервовою діяльністю, відповідальною за категоризацію світу) та її підсвідомістю, контейнером висхідних інтерпретаційних аксіом), розуміється як надсистема-контролер, котра визначає ситуативні вектори та інтенсивність прояву властивостей НС. Відштовхуючись від теорії міфологічно орієнтованого семіозису, квант потоку вербальних сигналів (а також їхніх ментальних та електрохімічних корелатів), що породжує певний номематичний смисл, ми моделюємо як багатовимірний кластер "перед-встановлених" (визначених надсистемою, комплексом універсальних закономірностей буття) ознак $\Delta a_n :: \Delta b_n$ (ієрархічний вимір, визначений взаємодією взаємно обумовлених "програми" і "ресурсів" існування НС, а також $\Delta c_n :: \Delta d_n$ (синергетичний вимір, який становлять очікувані оцінки НС та її трансформації / переміщення у фізичному / ментальному / концептуальному просторах, здійснювані в процесі взаємодії людей та лінгвоспільнот - Рис. 1а). У свою чергу, "очікувана конфігурація" НС ніколи не реалізується як масштабований "зліпок-копія" фрагменту структури надсистеми. Взаємодія людей, людини і колективу (етнічної лінгвоспільноти, субкультурної групи, професійного колективу тощо), у якій реалізується механізм резонансу / інтерференції, породжує динамічні смислові поля, котрі виконують функції атракторів або репелерів та змінюють концептуально-семантичні конфігурації НС (Рис 1б). При цьому класичне уявлення про поле як векторну величину $\vec{E}(x,y,z,t)$, визначену кількісними просторовими параметрами 3-вимірного простору та їхніми змінами у часі (t), трансформується з урахуванням властивостей його конститuentів: $\vec{E}(Mx,y,p,q,s,t)$ або $\vec{E}(Rx,y,p,q,s,t)$, де x - жива істота / особа, y - неживий предмет / артефакт, p - дія істоти, q - дія предмету, s - простір, t - час, M - оператор "міфічний", R - оператор "реальний" [12], а характеристики x та y є представлені профілями $\Delta a_n, \Delta b_n, \Delta c_n, \Delta d_n$. У кожному дискретному сегменті поля (МП, семіосфери), номінація НС реалізує ситуативно релевантні набори ознак, що співвідносяться з уявленнями про неї в різні історичні епохи.

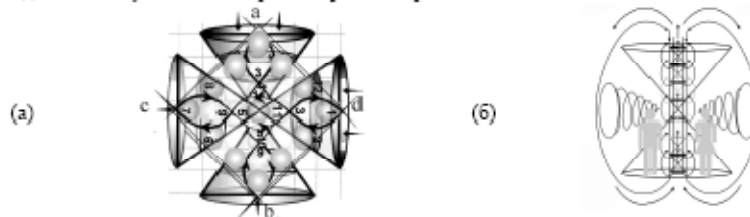

Рис.1. Смислова матриця "нечіткої сутності": (а) - модель номематичного кванту; (б) - номематичний квант як частина поля (семіосфери)

віднаслідковує в імені величезний потенціал. *gaganem*, а. *gani* ~ *guff*, *gani* ~ *jigani* "велетень, людоджер" < вульг. лат. **gaganem* (назв. *gagas*) < лат. *gigas* < грец. γίγας (мнж. γίγαντες) "божественна, однак потворна, агресивна істота" [10], що асоціювалась із силами природи; нападки Геї та Урана, знищені наступним поколінням богів. Вихідна етимологія затемнена. Гіпотетична реконструкція етимології назв ВЕЛЕТНЯ, пов'язана з номінацією "землі", зазвичай відкидається (хоча її варто враховувати за умови визнання плюралістичного характеру етимологічних реконструкцій та метафоричного осмислення стихії ЗЕМЛІ у різних міфологічних традиціях як ресурсного поля певного світу). Існує також версія гр. γίγας ~ дінд. *jigani* "мати статеві відносини" [7, с. 117], що не суперечить попередній реконструкції при врахуванні різномасштабності фрактальних варіантів сценарію ТВОРЕННЯ. У перекладі біблійних текстів домінуюча ознака "надмірний енергетичний потенціал / могутність" була переосмислена (звуження й специфікація значення), а мовний знак було вжито на позначення людей надмірного розміру й сили (=X00, базова диференційна ознака НС).

Да. *eoten*, а. *ettin*, шв. *jätte*, дан. *jätte*, дісл. *jötunn* (мн. *jötnar*) < протогерм. **etunaz* / *itunoz*, гіпотетично, спорідн. з протогерм. **etan* "істи", пор. реконструкцію **etuna-* "пожирач" / "людоджер" < іє. **ēdes* "істи, поглинати" [16, с. 288-289], співвіднесені зі здатністю персоніфікованого хаосу поглинати / знищувати об'єкти з меншою енергетикою (масою, зарядом, розміром тощо), котрі потрапляють до зони перетину контрарно сконфігурованих систем. Можна припустити, що інша номінація ВЕЛЕТНЯ як деструктивної сутності типу дісл. *þuz*, да. *þuz* вмотивована подібним уявленням про здатність "поглинати", пор. метаф. "поглинання волог", тобто "жага" (а. *thirst*) або "жага до крові", у переосмисленні - прагнення хаотично організованої системи отримати ресурси від системи-опонента. Пор. також да. *orþuz*, *orþeas* (мн.), у яких елемент *orþ-* типологічно співвідноситься з номінацією "пожирача" (системи-домінатора) та імплікує його "потойбічну" природу, тобто, приналежність до плану буття, організованого за невідомими (хаотичними) закономірностями: а. *ogre* < фр. *ogre* < іт. *orso* "демон, чудовисько" < лат. *Orcus* "пекло" [10]. Зважаючи на діалектичну сутність явищ, відзначимо потенційну здатність такої НС не лише поглинати і руйнувати інші об'єкти, але й віддавати інформацію / ресурси, що з огляду на біохімічні властивості живої матерії в емпірично досяжному "первинно-реальному" світі також співвідноситься з рідким агрегатним станом речовини. Згадаємо асоціативні реконструкції, запропоновані М.М. Маковським: да. *þuz* "велетень" (макрокосм) ~ да. *teoz* "penis" [7, с.35], масштабована іпостась Світового дерева (іє. **ter-* "дерево") як творчого начала, провідника програми буття від надсистеми - сакральної сфери; пор. також да. *ent* (*eoten*) але н. діал. *anden* "пристрасно бажати", іє. **ond-* "гнів"; **ond-* "подик" [7, с.47] - зв'язок зі стихією ПОВІТРЯ, що є наслідком міфологічно-метафоричного переосмислення енергії, що виникає при створенні поля взаємодії суб'єктів (синергетики, резонансних ефектів при інтекракції ситуативно рівно рангових і одновекторно орієнтованих систем). Зв'язок номінацій ВЕЛЕТНЯ і СТИХІЙ (як міфологічно переосмислених уявлень про енергії різної природи) певним чином проявлений в асоціаціях типу: ірл. *toraimn* "грим", дпівн. *reidar* "грим", да. *þunor* "грім" (**ten-d*), англ. *thunder* ~ да. *þudrian* "народжувати" [7, с.308].

Вказані варіанти етимології пов'язані з іншим ім'ям концепту ВЕЛЕТЕНЬ, притаманним германській міфологічній традиції, в якому акцентується ознака "великий розмір": н. *Riese* m, дав. *risi*, св. *rise*, сні. *rēse*, дпівн. *visi*, ісл. *risastór*, норв. *rise*, шв. *rese*, дан. *rise*, дсакс. *wrisilīk* "величезний"; *wrisi*, *riso*, снід. *rēse*, *reuse*, *rōse* "велетень, герой", нід. *reus*, дфранк. *wrisil* < герм. **wrisja-*, що, ймовірно, співвідноситься з дінд. *vārsma* "височина, верхівка", грец. *piov* "вершина гори", лат. *verruca* "бородавка, стовщення, виступ", лит. *viršius* "височина, верхівка", делов. *vřěchъ*, укр. *верх*, *верхівка*, рос. *верзила* [21]. "Народна етимологія" (іраціональне припущення, не підтверджуване класичними фонетичними закономірностями) пропонує співвідносити н. *Riese* з герм. **reisan-* "над, понад" (пор. а. *to rise*, да. *rīsan*, н. *reisen* "мандрувати", дсакс. *rīsan* "рухатись", нід. *rīzen*, дфриз. *rīsa*, дісл. *rīsa*, гот. *ur-reisan* "зійматись, виникати" < герм. **reis-an-* (<**reis-*) "рухатись догори, зійматись" [6, с. 431]. З урахуванням проміжних асоціацій та аллюзивних зв'язків, виділяємо сему "рух догори" як спосіб "профілювання у вигляді [надмірного] розширення", що не суперечить традиційним версіям: н. *Riese* < герм. **wris-an-* / **wrisēn*,

*r[iv]s-an- / *r[iv]sēn < прото-іє. *wris- "гора" [21], а також < іє. *uer-s "подовжений" [16, с. 1151-1152].

У номінаціях ВЕЛЕТНЯ кельтськими мовами реалізовані такі його ознаки: гел. *athach*, ірл. *fathach*, *athach* < *pat- "подовжуватись, тягнутись", у той час як гел. *athach* "вітер", ірл. дірл. *athach*; грец. *ατμος* "пара, випаровування", н. *atem* [15, с. 24], тобто, "повітряність" ВЕЛЕТНЯ розуміється як властивість речовини "розріджуватись" і займати більший обсяг.

Гел. *fathach* "велетень", ірл. *Fomhór* "пірат, велетень", дірл. *fomór*, *fomórach* "Фомор(и), міфічна раса завойовників Ірландії" < (а) *fo-mór "майже великий / величний", тобто, "божественний із зниженням (унаслідок поразки) статусом" як наслідок універсального міфологічного сценарію БИТВА БОГІВ; (б) ~ н. *mahr*, а. *nightmare*; (в) "підводний": *mor-* < *muir* "море", хоча довге *o* не відповідає реконструкціям (б) і (в) [15, с. 162].

Відзначимо метонімічний перенос "страшний" → "велетень": гел. *fomhalach* "велетень" < *fiamh* [15, с. 174]: гел. *fiamh* "жах, захват", ірл. *fiamh* "страх, потворний, жахливий", при чому знову наявний аллозімний зв'язок зі СТИХІЄЮ (й емоціями, породжуваними її надмірним проявом) дірл. *fiam* "страшний" < *veimo- (< *vei "вітер") [15, с. 172].

Нарешті, укр. велетень, велет (пор. пол. *wielkolud*, словен. *velikan*, рос. великан) - (1) *vels > *vels-, *vels- (плефонія); (2) іє. *vel- "великий" + -et, -es як суфікси < *eto, *eso [19, с. 337-338], можливо, пов'язане з стсл. *velini* та укр. *великий* (домінантна сема - "значний розмір"); інколи зіставляється з слат. *Veletabi* (західнослов'янське плем'я у Мекленбурзі), лат. *valēre* "бути сильним", дірл. *flaith* "володіння", пол. **volditi* "володіти", лит. *veldėti* "володіти", лит. *valdyti* "керувати" [2, с. 346]. На основі існуючих версій пропонуємо реконструкцію смислу "той, що займає значний обсяг (унаслідок специфіки атомарної структури, "розрідженість" матеріального носія), та є носієм значного енергетичного потенціалу, що дозволяє здійснювати керівну (визначальну, творчу) функцію у контексті взаємодії систем".

Мікротексти, закодовані у ВФ імен концепту ВЕЛЕТЕНЬ, окреслюють траєкторії флуктуацій значень і ситуативно породжуваних смислів при номінації НС у різних контекстах. Зокрема, в українській фольклорній традиції відомі міфологізовані орач-богатыр Микола Селенінович (зв'язок зі стіслю ЗЕМЛІ), а також Гориня, Дубиня і Усиня, казкові велетні з надлюдською силою, яка порушує природний порядок і перешкоджає розгортанню квестового сценарію персоналізів казки. У текстах германськими й кельтськими мовами реалізовано траєкторії осмислення властивостей ВЕЛЕТНЯ:

b01 = "воїн / руйнівник": *eotenas and ylfe and orcnas*, // *swylce gigantas*, // *þa við gode munum* "Йотуни, ельфий і орки, такі велетні (тудовиська), що воювали проти бога" [8, 112-113], *Ro sernatai tra an cath cech laei eitr fine Fomore & Thuatha Dea* "тож кожного дня до битви ставали Фомори і Туата Де" [9, с. 90], *Leika Mins synir*, // *en mjöndr kyndisk* // *at inn galla Gjallarhorni* "Мисра сини розпочали гру, про кінець сповістив ріг Гйаллархорн" [23, 46], *Hymr ekr austan*, // *hefisk lind fyrir* "Хрюм іде зі сходу, закриваючись щитом" [23, 50], *Sutr ferr suman* // *med sviga lavi* "Сурт іде з півдня з тим-що-нищить-гілки" [23, 52];

b02 = "гнобитель / доміноатор": *tri rig Fomorach*, *a cios for Erinn* "три королі поморів встановили данину для Ірландії" [9, с. 62];

b03 = "об'єкт негативного ставлення (зневаги/агресії) з боку людей / богів": *þar ic fife geband*, // *ydde eotena syn and on ydum slog* "там я велетнів зв'язав, у хвилю нападків велетнів повбивав" [8, 420-421], *Eoten was utweard*; *eorl furþur stop* "тудовисько втекло, та яп його переслідував" [8, 761], *hafdon ealfela eotena synnes* // *sweordum gesæged* "багато з роду велетнів зарубали мечами" [8, 883-884], *þas wæron mid Eotenum ege cude* "Його клинок був відомий велетням [фризам]" [8, 1145], *Ne huru Hildeburh herian þorfe* // *Eotena treowe* "Хільдебург мін не цінувати честь ворогів" [8, 1071-1072], *cath-reim Túath Dé Danann re fine Fomórach o sin amach bodeasta conad* "військова змагання Туата де Даннан проти раси Фоморів" [9, 23], *Co torcair four sluag na Fomore* "То воно [магічне око Балора, яке Лут вибив з його голови] впало на фоморів" [9, 100], *Tanaic didiu frina Fomore amúin* "Те виявилось шкідливим для фоморів" [9, 94], *Arbert side focichred slébe Erenn tri gritai fona Fomorib* "Він відповів, що своїми чарами він збурне гори Ірландії на Фоморів" [9, 80], *ar Fomorib uile cona foighbid bando indtib* "річки будуть приховані від Фоморів" [9, 82], *docachnotar brechtan for sluagib na Fomore*. "[вони] проспівали чари проти армії Фоморів" [9, 84], *Ni anse*, *ar na druide*, *doberonne cetha tened fo gnuisib no Fomore* "Не ваяж сказати", промовили друїди, "Ми полемо обличчя Фоморів потоками вогню" [9, 90];

b04 = "творець-будівник": *enta geweorc* "вигвір велетнів" the [20, 2], що в окремих контекстах перетворюється на атрибутивну (кваліфікативну) родову ознаку інших класів об'єктів: *sigeoedig*

bil, // eald sweord eotenisc, ecgum kyhtig, wigena weorðmynd "переможний клинок, давній меч велетнів з надійним лезом, скарб воїна" [8, 1556-1559], *eald sweord eotonisc; þat him Onela forgeaf* "давній меч велетнів, дарунок Онели" [8, 2616];

b05 = "творець-пращур": *Or Ymis holdi // var jörð of sköpuð, // en ör beimur björg, // himinn ör hauci // ins hrínkalda jöfuns, // en ör sveita sær* "Плоть Йміра стала землею, кістки - горами, небом став череп холодного йотуна і стала кров морем" [22, 21], *Orði vetra // ádr væri jörð sköpuð, // þá var Bergelmir borinn, // Þrúðgelmir var þess faðir, // en Aurgelmir af* "За багато зим до того, як було створено землю, народжений був Бергелмір, Трудгелмір був його батьком й Аургелмір ділом" [22, 29], *Ör Elivágnar // stukku einþrögar, // svá öx, inz varð ör jöfnum* "Елвагара холодні бризки перетворилися на йотуна" [22, 31], *Ek man jötma // ár of botna, // þá er forðum mik* "Я пам'ятаю велетнів, народжених до початку часів, вони мене народили" [23, 1], *Ádr Burt dýr // bjöðum af úrþri, // þeir er Miðgarð // mæran sköpu* "Аж доки сини Бора підняли землю, створивши чудовий Мілгард" [23, 4];

b06 = "суб'єкт ієрархії [виконавель соціальних ролей]": *ri Fomore a athair, edon Elotha mac Delbaeth* "Королем Фоморів був його батько, Елата син Делбета" [9, 60];

a01 = "мудра істота": *Þvíat engi jötun // ek hugða jafnvarman // sem Vafþrúðni vera* "не існує йотуна, що вважався б рівним у мудрості [магічній вправності], ніж той, кого звать Вафтрудніром" [22, 2]; *ödi þér dugi // hvat þú skalt, Aldaföðr, // orðum mæla jöfnum* "Мудрість [нехай] тобі допоможе, Батько-у-сього, у змаганні спів [суперечні] із йотуном" [22, 4]; *hvær fletra viti, // gestir eða inn gamli þuli* "Хто вправніший у знаннях — гість чи старий поет" [самоназва йотуна] [22, 9], *Drekkr nýð Mímir // morgun hverjan // af veði Valföðrs* "Те мед Мімір кожного ранку із закладу Володаря [з джерела мудрості, під яким заховано око Одіна] [23, 28];

a02 = "потойбічний": *Þíngir heitir á, // er deilir með jötma sonum // grund ok með göðum*; Івінг зветься річка, що розділяє йотунів і богів" [22, 16];

a03 = "незвичайний" / "співвіднесений зі стихіями": *hveim er við kaldrífaðan kennr* "... як зійдуся з "холодноребрим" [22, 10];

a04 = "жорстокий / небезпечний": *He mid Eotenum wearð // on feonda gewæld forð forlacen, // smide forsended* "залашнений помік монстрами, на ласку ворогів покинутий, приречений" [8, 902-903], де номінації НС отримують аксіологічне забарвлення і позначають антропоморфну іпостась концепту БОРОГ, а відповідним денотатам приписуються риси надзвичайних істот, що акцентує комплекс позитивних ознак ВОІНА / ВОЛОДАРЯ, що їм протистоять;

d01 = "мешканець / володар певної території": *Lotar tempus iocunum com[ran]cutar tñ na Fómore* "Потім вони рушили далі, доки не дісталися землі поморів" [9, с. 72], *Doneach immorro teila de Feraib Boic azin cath lotar ar teched de saigid na Fómore* "Але ті з Фір Болгіа, що втекли з битви, вирушили у землі фоморів" [9, с. 58];

c01 = "страшний": *Ni tanaic docum nErem drem bud mo gráin nó aduath inda in slog sin na Fomoiridhi* "Ніколи до Ірландії не приходила армія страшніша від Фоморів" [9, с. 74], що також трансформується у темпоральний кваліфікатор, співвіднесений зі сценарієм КАТАСТРОФА / КІНЕЦЬ СВІТУ: *Hvat lifir manna // þá er inn mæra liðr // fimbulvetr með firum?* "Хто житиме як скінчиться зима велетнів?" [22, 44].

Осягнення сутності НС відбувається в діапазоні смислів витідних концептуальних оксиморонів, а власне ВЕЛЕТЕНЬ може бути творцем світу / руйнівником світу, агресивною істотою / об'єктом агресії. Базові ознаки НС зберігаються діахронічно, напр. b01: "They look like they might be breaching the north battlements, they've brought giants of their own." [18, с. 330]; b04: "The grandest city in the world. Built by Ogier, you know" [13, с. 338]; дещо переосмислюються, як a03 "незвичайний" → "чарівний": *We took him magic. Giants like magic, jus' don' like us usin' it against 'em.* [17, с. 379], що підкреслює зв'язок НС із ірраціональним началом буття. Окремі опозиції проявляються у текстах різних історичних епох, пор. a01, але "All the Buffins always were. One of the most respected of all the giant families in Narnia. Not very clever, perhaps (I never knew a giant that was)" з [14, с.190]; b01, але "Humankind and Ogier, everything that lives, we are at war with the Dark One," *Moiraine said* [13, с. 413], що свідчить про амбівалентність оцінок НС і "розмитість", варіативність її ознак.

Отже, кількість потенційних наборів ознак НС є необмеженою. Якість і обсяг проявлених параметрів НС залежить від інкоативного базового оператора, що визначає первинну конфігурацію картини світу / стану речей в альтернативній реальності. У ході "міфологічно орієнтованого семіозису" інформаційні кванти як продукти інтерпретації поставою не "жорсткими пакетами" значень, а натомість уявляються як феномени хвицьової природи з

вірогіднішими характеристиками. Останні варіюються у діапазонах, заданих базовими операторами та визначених прагматикою мовця, і можуть набувати протилежних оцінок, що й використовується творцями альтернативних світів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Домброван Т.І. Язык в контексте синергетики : Монографія / Т.І. Домброван. – Одеса : КП ОГТ, 2013. – 346 с.
2. Етимологічний словник української мови : В 7 томах / Укл. Болдирев Р.В. та ін. – К. : Наукова думка. – 1982. – Т. 1. – 632 с.
3. Клименко А.В. Знання, познання, когніція : Монографія / А.В. Клименко. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2010. – 304 с.
4. Колесник О.С. Лінгвосеміотика міфологічного простору: дис. ... докт. філол. наук : 10.02.15 / О.С. Колесник; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2012. – 548 с.
5. Левицький А.Е. Категоризація і номінація нечітких сутностей та їх ознак / А.Е. Левицький // Вісник КНЛУ. – Серія Філологія. – Том 14. – №1. – 2011. – С. 69-76.
6. Левицький В.В. Этимологический словарь германских языков / В.В. Левицкий. – Владимир : Новая книга, 2010. – Т.1. – 610 с.
7. Маковский М.М. Сравнительный словарь мифологической символики в индоевропейских языках: Образ мира и типы образов / М.М. Маковский. – М. : ВЛАДЪ, 1996. – 416 с.
8. Beowulf. – [електронний ресурс] – режим доступу : <http://www.northvegr.org/sagas/20mnd/20epics/epic/20poetry/beowulf/>
9. Cath Mairge Tuired The Second Battle of Moytura. <http://www.maryjones.us/ctexts/1maghtured.html>
10. Etymological Dictionary of Modern English / Ed. by D. Harper. – access mode : <http://www.etymonline.com>
11. Fundamentals of Fuzzy Sets / Dubois Didier, Prade Henri, eds. - New York : Springer Science+Business Media, 2000. – 650 p.
12. Griffin M. An Expanded, Narrative Algebra for Mythic Spacetime / Michael Griffin // Journal of Literary Semantics. – 2001. – №2. – Vol. 30. – P. 71-82.
13. Jordan R. The Eye of the World / Robert Jordan. – NY : Macmillan, 1990. – 670 p.
14. Lewis C.S. The Lion, the Witch and the Wardrobe / C.S. Lewis. – NY: HarperTrophy, 1994. – 206 p.
15. McBain A. An Etymological Dictionary of the Gaelic Language / Alexander. A. McBain, LL.D. – Stirling : Eneas MacKay, 1911. – 426 p.
16. Pokorny J. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch / Julius Pokorny. – Bd. 1-2. – Bern : Francke. – 1959. – 1183 S.
17. Rowling, J.K. Harry Potter and the Order of the Phoenix / J.K. Rowling. – N.Y. : Scholastic, 2004. – 875 p.
18. Rowling, J.K. Harry Potter and the Deathly Hallows / J.K. Rowling. – N.Y. : Scholastic, 2007. – 769 p.
19. Rudnycky J.B. An Etymological dictionary of the Ukrainian language. - Ottawa: Ukrainian Mohylo-Mazepian Academy of Sciences; Ukrainian language association; University of Ottawa Press. – 1982. – Vol. 1. – 968 p.
20. Ruin. – [електронний ресурс] – режим доступу : <http://www.fordham.edu/halsall/sbook2.html#lit34>
21. Starling database server / S. Starostin, G. Brounikov, Ph. Krylov. - 1998-2012. — режим доступу : <http://starling.rinet.ru>
22. Vaftrudnismal. – [електронний ресурс] – режим доступу : <http://norse.ulver.com/edda/vaftrudnismal.html>
23. Voluspá. – access mode : <http://norse.ulver.com/edda/voluspá.html>
24. Zadeh L.A. A fuzzy-set-theoretic interpretation of linguistic hedges / Lotfi Zadeh // Journal of Cybernetics. – 1972. – #2. P. 4-34.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олександр Колесник – доктор філологічних наук, професор кафедри германської філології Київського університету ім. Б. Грінченка.

Наукові інтереси: лінгвосеміотика, лінгвокультурологія, когнітивні студії, міфопоетика, універсологія.

УДК 811. 161

ТЕЛЕСНО-ДУХОВНИЙ КОД КУЛЬТУРИ КИЄВСКОЇ РУСИ: МЕТАФОРА «ВНУТРЕННЕГО ЗРЕННЯ»

Наталья КОЧ (Николаев, Украина)

У статті розглядається процес формування когнітивної схеми «внутрішній зір» у колективній свідомості східних слов'ян. Антропоморфна за своєю природою метафора втрачається в християнському дискурсі у рамках базової культурної теми Київської Русі – теми духовності.

Ключові слова: базова культурна тема, антропоморфізм, концептуальна метафора, тілесно-духовна метафора, метафора «внутрішній зір».

The article deals with the process of forming cognitive schemes «inner visions» in the collective consciousness of the Eastern Slavs. Anthropomorphic metaphor by its nature transforms in Christian discourse within the cultural base of Kyivan Rus – the theme of spirituality.